

Ювілеї

Степан ПАВЛЮК

ОСТРІВЦІ УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ НА ПІВДЕННОАМЕРИКАНСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ

Stepan PAVLUK. *Small Islands of Ukrainian Life upon Southern American Continent.*

Серед важливих завдань сучасної етнологічної науки є комплекс проблем, які потребують поглибленого наукового осмислення, зокрема, в галузі міжетнічних й міжнаціональних стосунків, міжкультурних взаємовпливів, що дозволить виявити не лише закономірності та тенденції розвитку сучасних етнокультурних і етносоціальних процесів на українських етнічних територіях, але й складні аспекти міграції українців, чинники трансформації матеріальної і духовної культури, особливості адаптації, етнокультурної інтеграції та асиміляції українців у іноетнічному середовищі країн Європи, в умовах значної територіальної ізоляції – на теренах Південної та Північної Америки, Австралії тощо.

Наукова діяльність останніх десяти років Оксани Сапеляк (старшого наукового співробітника відділу етнології сучасності Інституту народознавства), пов'язана саме із осмисленням непростих міграційних аспектів українців, особливостей їх життєдіяльності та трансформацій в сучасних умовах іноетнічного середовища на теренах Південної Америки. За плечима вченої-етнолога дослідження етнографічної діяльності НТШ, висвітлення низки аспектів традиційно-побутової культури та широка популяризація свого наукового доробку у ЗМІ й друкованих виданнях тощо. Заслугує високої оцінки останнє комплексне історико-етнологічне дослідження української спільноти в Аргентині (Українська спільнота в Аргентині: історико-етнологічний аспект, 2008). Не менш складні завдання дослідниця ставить перед собою у монографії "Релігійно-громадське життя парагвайців українського походження": з'ясувати характерні тенденції життєдіяльності етнічних груп українців (національних меншин) в умовах панівних іноетнічних середо-

вищ, специфічні вияви їх матеріальної й духовної культури, світоглядні та ідентифікаційні аспекти, домінуючі цінності та загалом інтелектуально-духовний потенціал та багаторічний досвід українських мігрантів, а також міру їх участі у непростому суспільно-громадському житті на чужині тощо. З огляду на ці проблеми, можемо констатувати, що поставлені завдання теж вирішуються вченою успішно.

Історичне буття людей пов'язане з міграційними процесами як суттєвою формою соціального існування. Понад те, міграції спричинились до масштабних історичних процесів, унаслідок чого формувались певні конфігурації державних утворень, стабілізувались за етнічно-родовими ознаками великі людські колективи, відбувалась дифузія людських культурних набутоків, світ людей ставав і зрозумілішим, пізнаваним і ближчим.

Особливий прояв психоповедінкового дискомфорту особи відбувається у ситуації вимушеного, а навіть і невимушеного залишення батьківських місць, як найвагоміший маркер свідомого буття людини. З рідною оселею пов'язана уся гама родинно-побутових перепитій, емоційних сплесків, захоплень, переживань, надій і сподівань, все те, що становить життєвий шлях. Сум огортає людину від реалій покинути особисту оселю, скільки не тривав цей час – коротко, тривало, а особливий емоційний стан викликався, коли передбачалася еміграція на невизначений період, а можливо і назавжди.

Уже проминуло понад століття, як галичани, покинули рідну землю, родину й опинилися на північному та південному американському континенті в пошуках заробітку. Ще до цього масового емігрантського руху практика пошуку засобів для існування при австрійській, польській окупації була здебільшого короткотривалою, сезонною і переважно в європейські країни. Сила народних традицій, розлука із сім'єю робила повернення до рідної домівки трепетною. Як стверджували емігранти, якраз на чужині ще яскравіше переймалися своїм культурним набутком, красою місцевих звичаїв, обрядів, взаємостосунків.

Здебільшого, масові міграції мають спонукально-вимушений характер. Причинами цього сумного явища можуть бути як природні стихії, так і політичні кризи, конфлікти, суспільна нестабільність. На історичну долю українського народу припало декілька історичних періодів масового

переміщення української людності з етнічної території за її межі, частина яких була примусовою, що кваліфікується як депортація. Усі вони пов'язані з колоніальним статусом українців, зокрема, у складі Російської імперії, коли українське населення насильницьки виселялось зі стратегічних, геополітичних мотивів у різні мало обжиті російські простори, створюючи умови на повне його вимирання (будівництво Санкт-Петербургу, освоєння Поволжя, Сибіру тощо). Неможливо забути жорстоку за своєю суттю і методикою виконання операцію "Вісла", здійснену польською владою у 1947 р. Для українців були характерними короткотривалі маятникові міграції з метою пошуку заробітку, не пориваючи на тривалий час зв'язок зі своїм етнічним середовищем. Нестерпні умови життя в Австрійській монархії стали причиною справді масштабного відемігрування західноукраїнського населення, здебільшого, на Американський континент, більшість на постійно оселилась далеко від своєї вітцівщини.

Еміграція, це завжди вимушена для самозбереження суспільно-політична ситуація покидати рідні домівки, свій край. Найскладніші умови життя місцевого корінного населення складаються внаслідок історичних катаклізмів – воєн і колоніального статусу народу. Самі ці факти провокують найчисленніші початки міграцій, часто густо трагічні.

Вільне переміщення у Європі робочої сили інтелектуальної праці у другій пол. ХХ ст. набуло певної системи, ба, навіть, традиції. Стала відомою югославська міграція, яка набула свій бренд, сформований з багатьох компонентів – фаховості, поведінкового рівня культури, соціальної адаптації в іноетнічному середовищі, лояльності до місцевих суспільних процесів тощо.

Деяке іншим було польське заробітчанство, яке теж мало свою оціночну шкалу. За своїми масштабами помітною була трудова міграція азійських народів: корейців, китайців, японців. Характерна особливість міграційних рухів названих народів полягала у тому, що вони обумовлювались їх владами як суспільна необхідність соціального захисту своїх громадян, одночасно вбачаючи в цьому можливість нагромадження для своїх держав капіталу, як основи свого розвитку, формування інноваційної бази для власної перспективи, досягнення нових світових ідей і тенденцій, тощо. Суспільний позитив міграційному руху за-

безпечили уряди цих країн, здійснивши необхідну законодавчу базу, економічно і морально зацікавивши приплив у країну і капіталу, і нових ідей, повернення мігрантів.

Не проминув емігрантської участі й український народ, чому навіть не допомогла вироблена і усталена етнічна пасіонарність до окупаційних режимів. Українці максимально повновартісно намагалися жити за своїми усталеними віками традиціями і способом життя. Жодному з окупантів, який посягнув на національну свободу, не вдалося змінити усталеної народної ментальності, особливо опікливого ставлення до народних цінностей. Напрацьовані етнічні маркери стануть єством особи і народу, слугуватимуть їх носіям незбагненою силою бути одержимими у відстоюванні своєї української ідентичності.

На засіданні вченої ради 20 квітня 2010 р. Інститут народознавства НАНУ.

Народної стійкості українцям не покидати свою обжиту справіку землю вистарчило на всю його історію. Середньовічна польська і російська окупація, коли живою була у народній пам'яті свобода і героїчна боротьба за неї, не спричинилась до добровільного покинення своєї землі. До насильства вдалася лише Росія і – депортація українців стала для неї частиною її політики. Спочатку живцем переселили в російське середовище унікальний і відомий світові інтелектуальний осередок, яким була Києво-Могилянська академія, а далі депортація українців на Кавказ, а, особливо, за Урал, в Поволжя, в Сибір стане частиною імперської політики.

Еміграційній епопеї ХІХ ст., яка продовжилась у ХХ ст., передували незначні локальні трудові міграції українців у сусідні країни.

Досить повно досліджено вченими історико-політичний, політико-соціальний, менше духовно-культурний аспекти еміграційного руху українців, і зовсім мало вивчено поведінковий стереотип українця і конкретні дії на підсвідомому і свідомому рівнях набутих етномаркерів.

Споконвічна прив'язаність до обжитої оселі, сімейно-побутових традицій, особливим чином заангажованість у місцеве середовище через родинну, товариську сфери, були вагомими чинниками формування поведінкового стереотипу священності обжитої землі, а отже сталості поселення. Українець мобілізував усі можливі ресурси, щоби лишень подолати господарсько-побутові проблеми різних окупаційних режимів і не покинути своєї оселі. Відемігрування з обжитих місць супроводжувалось драмою внутрішнього світу людини. Серцем зжитий із усією оточуючою сферою, українець особливо драматично переживав розрив з малою вітчизною. Властива більшості українців кордоцентричність, сентиментальність, опинившись в іноетнічному середовищі зазнавали випробовувань на сталість і стійкість, на можливість певного рівня адаптації з метою самозбереження. Непристосованість до іноетнічної традиційності викликала в душі людини дискомфортні прояви, психоповедінкову агресію як результат пошуку оптимального соціальноповедінкового формату.

Українська етнологічна наука, разом із соціологією, психологією, філософією та іншими науками, не вивчили досі психоповедінковий феномен українців, які через різні історико-політичні, соціально-економічні обставини опинилися в чужих краях, здебільшого компактно, напрочуд довго зберегли свою етнічність, не піддавшись остаточній асиміляції. Більше того, в окремих іноетнічних масивах зуміли імплементувати певні явища української традиційності у місцевий спосіб буття. Такі дані з давньої еміграційної історії українців могли б прислужитися не лише для з'ясування української ментальності, але й бути методичним матеріалом в новітній історії України, коли мільйони українців відемігрували за кордон, здебільшого як трудова міграція.

І все ж, дослідники "української душі" наприкінці XIX – на поч. XX ст. заклали основні методико-методологічні параметри пізнання психоповедінкового образу українця, який у процесі історичного буття беззаперечно модернізується,

однак залишається як база певний психоповедінковий інваріант.

Психоповедінкова модифікація моделювалась, насамперед, історико-політичними обставинами нації через сфери мови, морально-етичних засад, культури взагалі, світосприйняття і світорозуміння. Іншою була ритміка модифікації на етнічному материкі і поза його межами.

На теоретичному рівні динаміка прояву змін етноповедінкових стереотипів у іноетнічному середовищі залежатиме від декількох ґрунтовних чинників, таких як рівня освіти і культури, стану усвідомлення себе частиною загальнонаціональної історії і відповідальності за її долю, етнічної ментальності і багатьох ще інших факторів, які можна виділити у суб'єктивну групу впливу й об'єктивну сукупність чинників, зокрема рівнем розвитку і культури країни перебування, станом демократичних інститутів, наставленням і достатніми знаннями про твій народ тощо, що відображається у суспільному ставленні, як терпимому або неприйнятному. Безумовно вагомим фактором етноповедінкової стабільності виступає чисельність і згуртованість мігрантських груп і їх соціальна адаптація – види робіт, послуг у сенсі конкуренції з місцевим населенням чи зацікавленням їх передати у руки заробітчанин як соціально непристижні.

Цікаво спостерігати за фактом етнічного самоутотожнення українців з різним рівнем етнічної самоідентифікації через призму сприйняття історичної пам'яті народу і його культури, у різних іноетнічних середовищах.

Отже, враховуючи той факт, що вивчення українців за межами України розпочалося зовсім недавно, то на сучасних дослідників чекає гама маловивчених психоповедінкових аспектів відеміграного з України населення, з урахуванням тривалості чи постійності поселення в іноетнічному середовищі, соціальних умов і умов праці, державного втручання на міжурядовому рівні на встановлення життєвих умов, рівня освіти, досвіду і кваліфікації праці, особливостей адаптації тощо. Усі ці та багато інших компонентів сукупно впливають на процес самоідентифікації наших громадян за кордоном, новітні прояви і тенденції, які ще необхідно дослідити.